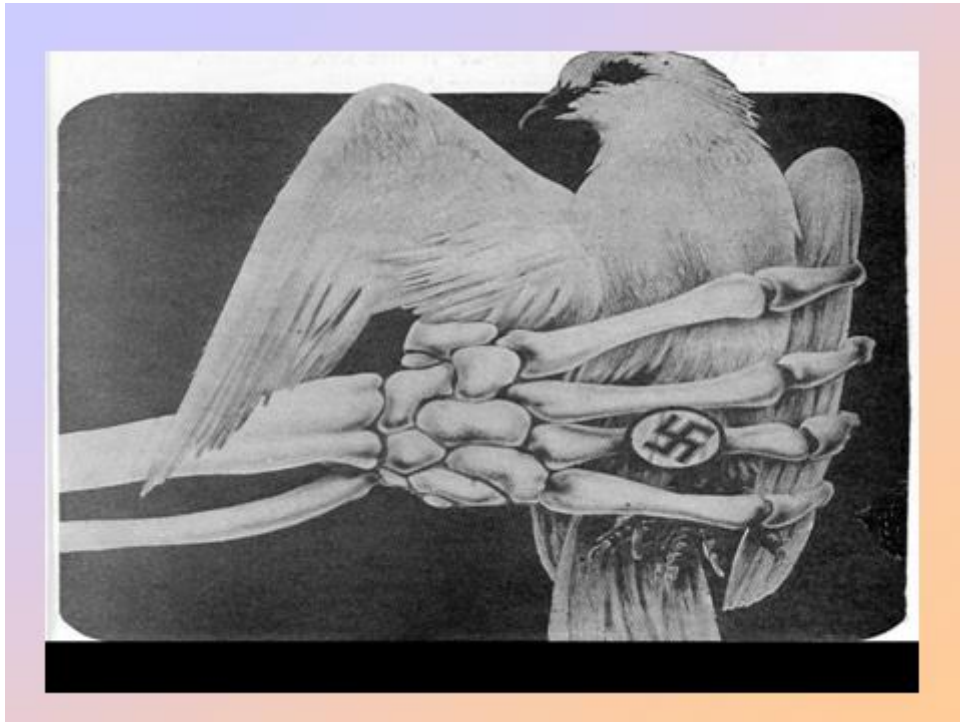

Γενικό Λύκειο Αλιάρτου

Το φαινόμενο του φασισμού στην Ευρώπη του Μεσοπολέμου

Γενικό Λύκειο Αλιάρτου - Σχ. Έτος 2015-16 - Α΄ Τετράμηνο

Το φαινόμενο του φασισμού στην Ευρώπη του Μεσοπολέμου

Τάξη Β΄

ΥΠΟΘΕΜΑΤΑ

Ομάδα 1^η: Αθανασάκη Δέσποινα,
Γιαννακοπούλου Βάσω, Κάμπαξη
Μαργαρίτα, Τόρο Κατερίνα

Η άνοδος του Μουσολίνι στην Ιταλία.
Αίτια. Οργάνωση του κράτους.
Ιδεολογία. Προπαγάνδα. Η περίπτωση
του Μεταξά στην Ελλάδα.

Ομάδα 2^η: Παλιογιάννης Θέμης,
Χαλιμούρδας Γιάννης, Χρυσικός
Λάμπρος

Η άνοδος του Χίτλερ στη Γερμανία.
Αίτια. Ναζιστική ιδεολογία. Διαφορές
από φασισμό

Ναζιστική προπαγάνδα

Ομάδα 3^η: Αλαμπάσης Αναστάσης,
Αναδιώτης Μπάμπης, Ζαχαρία Μαίρη,
Κουτσούρη Νεκταρία

Χώρες της Ευρώπης με δημοκρατία ή
με δικτατορικά καθεστώτα στον
Μεσοπόλεμο. Αίτια παρακμής της
δημοκρατίας. Οι ναζί και η τέχνη. Οι
διώξεις των Εβραίων και άλλων
ομάδων πληθυσμού. Περίληψη της
ταινίας “Ο πιανίστας”. Η μεταξική
οργάνωση νεολαίας στο “καπλάνι της
βιτρίνας”

Ομάδα 4^η: Κρεμμύδα Βάσω,
Κουτσολάμπρου Γεωργία

Υπεύθυνη καθηγήτρια Παπαγγελή Όλγα, φιλόλογος

Αλιάρτος Δεκέμβριος 2015

Περιεχόμενα	Σελ.
Περίληψη	4
Εισαγωγή.....	5
Κεφάλαιο 1^ο: Η παρακμή της δημοκρατίας στη Δύση του Μεσοπολέμου	6
1.1 Πολιτεύματα στη Δύση την περίοδο του Μεσοπολέμου	6
1.2 Οι λόγοι της παρακμής της δημοκρατίας	6
Κεφάλαιο 2^ο : Η άνοδος του φασισμού στην Ιταλία του Μεσοπολέμου	7
2.1. Ορισμός. Προέλευση όρου.....	7
2. 2. Αίτια ανόδου.....	7
2. 3. Η πορεία προς τη Ρώμη	8
2. 4. Κύρια δόγματα του ιταλικού φασισμού	9
2. 5. Φασιστική προπαγάνδα- Απήχηση- Πολέμιοι	10
Κεφάλαιο 3^ο : Η άνοδος του ναζισμού στην Γερμανία του Μεσοπολέμου	11
3. 1. Ορισμός. Προέλευση του όρου	11
3. 2. Αίτια ανόδου του ναζισμού	11
3. 3. Η πορεία του Χίτλερ προς την εξουσία. Η εδραίωσή του	12
3. 4. Οι διώξεις εναντίον των Εβραίων και άλλων ανεπιθύμητων ομάδων	15
3. 4. 1. Οι διώξεις κατά των Εβραίων μέσα από την ταινία Ο πιανίστας ...	16
3. 5. Η ναζιστική ιδεολογία - Οι διαφορές από τον ιταλικό φασισμό	17
3. 6 Η ναζιστική προπαγάνδα	17
3. 6. 1. Το ραδιόφωνο	18
3. 6. 2. Η μουσική	18
3. 6. 3. Η ρητορική	18
3. 6. 4. Οι τελετουργίες	19
3. 6. 5. Εκπαίδευση – Χιτλερική νεολαία – Θρησκεία	19
3. 6. 6. Λογοκρισία	20
3. 7 Η αντιμετώπιση της μοντέρνας τέχνης από τους Ναζί	21
Κεφάλαιο 4^ο : Η άνοδος του Μεταξά στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου	23
4. 1 Αίτια	23
4. 2. Η ιδεολογία του μεταξικού καθεστώτος	24
4. 3. Η «Εθνική Οργάνωσις Νεολαίας – ΕΟΝ»	24
4. 4. Η αποτύπωση της μεταξική δικτατορίας στη λογοτεχνία. Το καπλάνι της βιτρίνας της Άλκης Ζέη	24
Κεφάλαιο 5^ο : Επίλογος	26
Βιβλιογραφία	27

Περίληψη

Η παρούσα εργασία είναι μια μελέτη ενός ιστορικού φαινομένου που σημάδεψε την Ευρώπη την περίοδο ανάμεσα στους δύο παγκόσμιους πολέμους του 20ού αιώνα. Τα αίτια της παρακμής της δημοκρατίας στη Δύση και της ανόδου φασιστικών καθεστώτων στην πλειοψηφία των ευρωπαϊκών κρατών της περιόδου απασχόλησε την έρευνά μας. Επικεντρωθήκαμε κυρίως στην περίπτωση της Ιταλίας, της Γερμανίας και της Ελλάδας. Διερευνήσαμε τα αίτια της απήχησης τέτοιων καθεστώτων, την πορεία τους προς την εξουσία, τα κυριότερα στοιχεία της ιδεολογίας τους και τους τρόπους προσηλυτισμού οπαδών. Παρακολουθήσαμε ταινίες, όπως “Ο πιανίστας” και “Ο Μεγάλος Δικτάτορας”, για να προσεγγίσουμε πιο άμεσα την εποχή και τους ανθρώπους που βίωσαν τη βία του φασισμού ή όπως “Το κύμα”, για να δούμε την ευκολία ζωντανέματος του φαινομένου στο παρόν, αν υπάρξουν παρόμοιες συνθήκες. Μια ομάδα μας διάβασε το βιβλίο της Άλκη Ζέη Το καπλάνι της βιτρίνας, για να καταγράψει τις μεθόδους του μεταξικού καθεστώτος για τον προσηλυτισμό των νέων.

Εισαγωγή

Εν μέσω ενός τεράστιου κύματος ανθρώπων από Ασία και Αφρική, που αναζητούν καλύτερη τύχη σε νέες πατρίδες, ζωντανεύουν πάλι στην Ευρώπη φασιστικές και ξενοφοβικές αντιλήψεις που θεωρούσαμε ότι ανήκαν στο παρελθόν της. Αντίθετα, παρατηρούμε πως βρίσκουν απήχηση σε ντόπιους που δοκιμάζονται από μια άγρια οικονομική κρίση. Με την παρούσα ερευνητική εργασία θέσαμε ως σκοπό: α) αφενός την γνωριμία με το κομμάτι εκείνο της νεότερης ιστορίας της Ευρώπης που στιγματίστηκε από την άνοδο του φασισμού και που οι συνέπειές του άγγιξαν τον κόσμο όλο και β) την πρόσληψη μιας εποχής μέσα από την αποτύπωσή της στην τέχνη (κυρίως λογοτεχνία – κινηματογράφο).

Ερευνητικά ερωτήματα (ενδεικτικά):

- Τι είναι ο φασισμός;
- Ποιες χώρες είχαν φασιστικά καθεστώτα στην Ευρώπη του Μεσοπολέμου;
- Ποιες αιτίες ευνόησαν την άνοδο τέτοιων καθεστώτων σε Ιταλία και Γερμανία;
- Πώς ανήλθαν στην εξουσία (με ή χωρίς τη χρήση βίας);
- Ποιες ομάδες του πληθυσμού συμπαρατάχτηκαν με αυτά και ποιες ομάδες πληθυσμού διώχτηκαν από αυτά;
- Ποια μέσα χρησιμοποίησαν για να πετύχουν τη διάδοση των ιδεών τους;
- Ποια ήταν η ιδεολογία τους; Ποιες οι διαφορές φασισμού – ναζισμού;
- Ποιες οι συνέπειες τους στη ζωή των ανθρώπων;
- Ποια η στάση των ναζί στην τέχνη;
- Ποια ήταν τα αίτια της επιβολής της δικτατορίας του Μεταξά στην Ελλάδα, ποια η ιδεολογία της και πώς προσπάθησε να προσηλυτίσει τους νέους;

Κεφάλαιο 1^ο: Η παρακμή της δημοκρατίας στη Δύση του Μεσοπολέμου

1. 1 Πολιτεύματα στη Δύση την περίοδο του Μεσοπολέμου

Στη Δύση του Μεσοπολέμου ελάχιστες χώρες είχαν δημοκρατικά πολιτεύματα. Στα 1939 μόνο τρεις από τις κύριες δυνάμεις - η Βρετανία, η Γαλλία και οι Ηνωμένες Πολιτείες - παρέμεναν στον κατάλογο των δημοκρατικών χωρών. Επίσης η δημοκρατία επέζησε στην Ελβετία, στο Βέλγιο, στις σκανδιναβικές χώρες, καθώς και σε μερικές δημοκρατίες της Λατινικής Αμερικής και στις αυτοδιοικούμενες κτήσεις της Βρετανικής κοινοπολιτείας.

Η Ιταλία, η Γερμανία, η Ισπανία ήταν φασιστικές χώρες. Την Ουγγαρία κυβερνούσε μια ολιγαρχία γαιοκτημόνων. Η Πολωνία και η Τουρκία, βρίσκονταν ουσιαστικά κάτω από στρατιωτική κυβέρνηση.

1. 2 Οι λόγοι της παρακμής της δημοκρατίας

Πρώτη αιτία ήταν οι ταξικές συγκρούσεις που εντάθηκαν σε πολλές χώρες κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου. Το πραγματικό πρόβλημα στις περισσότερες χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης ήταν κατά πόσο ο έλεγχος του κράτους και του οικονομικού συστήματος θα συνέχιζε να βρίσκεται στα χέρια αριστοκρατών, βιομηχάνων και χρηματιστών ή κάποιου συνδυασμού αυτών των στοιχείων. Καμία από τις ομάδες που είχαν την εξουσία δεν ήταν πρόθυμη να παραχωρήσει εξουσία σε λιγότερο προνομιούχες ομάδες που είχαν προσφέρει στον πόλεμο και που περίμεναν βελτίωση της ζωής μετά. Έτσι αυτές απογοητεύτηκαν και πήγαν σε ακραίους πολιτικούς.

Δεύτερη αιτία ήταν οι οικονομικές συνθήκες που δεν ευνοούσαν την εδραίωση σταθερών δημοκρατιών, καθώς ο πόλεμος είχε επηρεάσει αρνητικά την οικονομία (πληθωρισμός, ύφεση).

Τέλος, μέσα στα νεοϊδρυόμενα κράτη της κεντρικής Ευρώπης υπήρχαν δυσαρεστημένες μειονότητες. Χώρες εξασθενημένες από συγκρούσεις μεταξύ εθνικών μειονοτήτων στράφηκαν μαζί με άλλες χώρες προς τον ολοκληρωτισμό, ένα σύστημα που υπόσχεται αποτελεσματικότητα και προσήλωση σ' ένα στόχο, που αναλαμβάνει η συγκεντρωμένη εξουσία σε αντάλλαγμα για την απεμπόληση των ατομικών ελευθεριών.

Κεφάλαιο 2^ο: Η άνοδος του φασισμού στην Ιταλία του Μεσοπολέμου

2. 1 Ορισμός-Προέλευση όρου

Ο φασισμός είναι ένα πολιτικοκοινωνικό σύστημα, με έντονα αυταρχικό και εθνικιστικό χαρακτήρα, που καταργεί τον κοινοβουλευτισμό και τη δημοκρατία και βασίζεται στο μονοκομματισμό και στον ολοκληρωτισμό. Ο όρος προέρχεται από το λατινικό «fascis», το πελέκι περιβλημένο από μια δέσμη ράβδων που αντιπροσώπευε την εξουσία του ρωμαϊκού κράτους. Η ιταλική λέξη «fascio» σημαίνει ομάδα, δέσμη, σωρός. Fasci είχαν ήδη συγκροτηθεί από τον Οκτώβριο του 1914, ως μονάδες ζύμωσης, για να στρέψουν την Ιταλία στην κατεύθυνση των στόχων της Αντάντ. Τα μέλη τους ήταν νέοι ιδεαλιστές, φανατικοί εθνικιστές και υπάλληλοι κουρασμένοι από την πλήξη.

2.2 Αίτια ανόδου του Φασισμού

Οι Ιταλοί ήταν στο στρατόπεδο των νικητών στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Παρόλο, όμως που ήταν στους νικητές, δεν ικανοποιήθηκαν με τις συνθήκες που υπογράφηκαν μετά τον πόλεμο τα οράματά τους για μια ισχυρή αυτοκρατορία. Έτσι, δημιουργήθηκε αίσθημα ταπείνωσης και ντροπής ιδίως στους νέους και στάση περιφρόνησης απέναντι στο υπάρχον πολιτικό σύστημα. Οι Ιταλοί δεν θεώρησαν, όσα πήραν από τις συνθήκες αντάξια των θυσιών τους. Οι εθνικιστές κατηγορούσαν τους ηγέτες της Ιταλίας ως ανίσχυρους και αδέξιους που επέστρεψαν την εξαπάτηση της χώρας τους.

Έπειτα, ο πόλεμος προκάλεσε νομισματικό πληθωρισμό με συνέπεια τις υψηλές τιμές και την κερδοσκοπία. Τα μεροκάματα δεν αυξήθηκαν λόγω του υπερκορεσμού της αγοράς εργασίας από τους στρατιώτες που είχαν επιστρέψει από τον πόλεμο. Επιπλέον, οι συχνές απεργίες και το κλείσιμο ξένων αγορών αποδιοργάνωσαν την οικονομία.

Τέλος, η ανάπτυξη του σοσιαλισμού τρόμαξε τους πλούσιους. Στην Ιταλία οι σοσιαλιστές αγκάλιαζαν μια φιλοσοφία συγγενή με τον μπολσεβικισμό. Το χειμώνα του 1920 σοσιαλιστές εργάτες κατέλαβαν εργοστάσια και προσπάθησαν να τα θέσουν σε λειτουργία προς όφελος των εργατών. Στις αγροτικές περιοχές προσπάθησαν να διαλύσουν τα μεγάλα κτήματα. Βιομήχανοι και γαιοκτήμονες φοβήθηκαν για την

περιουσία τους και ήταν έτοιμοι να δεχτούν το φασιστικό ολοκληρωτισμό ως λιγότερο επικίνδυνο, που θα μπορούσε να περισώσει μέρος της περιουσίας τους.

2.3 Η πορεία προς τη Ρώμη

Οι κυβερνήσεις συνεργασίας φαίνονταν αδύνατες να ελέγξουν τις απεργίες, τις διαδηλώσεις και τις καταλήψεις γαιών και προσπαθούσαν να κρατηθούν στην εξουσία χωρίς να προκαλούν τις δυσαρεστημένες κοινωνικές ομάδες, ενώ φαίνονταν να ανέχονται ολοένα και περισσότερο τις συγκρούσεις στους δρόμους μεταξύ ομάδων κομμουνιστών και φασιστών. Αυτή η κατάσταση ελάχιστης κυβερνητικής παρέμβασης για τη διατήρηση της δημόσιας τάξης ευνόησε τους φασίστες που προβλήθηκαν ως πολιτικός παράγοντας ικανός να συγκρατήσει τους κομμουνιστές και να διατηρήσει την τάξη.

Τον Νοέμβριο του 1921, όταν ιδρύθηκε επίσημα το φασιστικό κόμμα, αριθμούσε 300.000 μέλη. Με αφορμή μια γενική απεργία που κηρύχθηκε από τους σοσιαλιστές τον Αύγουστο του 1922, οι φασίστες κήρυξαν τον πόλεμο στους σοσιαλιστές και έσπευσαν να καταλάβουν με τη βία τη δημοτική εξουσία σε διάφορες πόλεις.

Το Σεπτέμβριο του 1922, ο Μουσολίνι άρχισε να μιλά ανοιχτά για επανάσταση και έριξε το σύνθημα : «προς τη Ρώμη». Στις 28 Οκτωβρίου 1922, 50.000 περίπου μελανοχίτωνες φασίστες πολιτοφύλακες πραγματοποίησαν την περίφημη «πορεία προς τη Ρώμη». Η κεντρική κυβέρνηση συνασπισμού ζήτησε από τον βασιλιά Βίκτορα Εμμανουήλ Γ΄ να κηρύξει τη χώρα σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης, αλλά το αίτημα απορρίφθηκε. Ο πρωθυπουργός παραιτήθηκε και την επομένη ο βασιλιάς κάλεσε το Μουσολίνι να σχηματίσει κυβέρνηση. Έτσι, χωρίς να ρίξουν ούτε ένα πυροβολισμό, οι μελανοχίτωνες κατέλαβαν το ιταλικό κράτος. Η εξήγηση δεν πρέπει ν' αναζητηθεί στην ισχύ του φασισμού, αλλά στο χάος που δημιούργησε ο πόλεμος και στην αδυναμία και αναποφασιστικότητα των παλιών κυρίαρχων τάξεων. Στις εκλογές του 1924 οι φασίστες έλαβαν τα 3/5 των ψήφων.

Σε διάστημα τριών χρόνων, η επανάσταση του Μουσολίνι είχε ουσιαστικά ολοκληρωθεί. Καταργήθηκε το σύστημα του υπουργικού συμβουλίου και της ευθύνης του στο κοινοβούλιο, επιβλήθηκε το μονοκομματικό κράτος και περιορίστηκε το κοινοβούλιο στο ρόλο της έγκρισης διαταγμάτων. Διαλύθηκαν οι εργατικές ενώσεις, επιβλήθηκε λογοκρισία στον τύπο, απαγορεύτηκαν οι απεργίες και

διαλύθηκαν τα άλλα πολιτικά κόμματα. Για την ασφάλεια του καθεστώτος ιδρύθηκαν ειδικά δικαστήρια, μυστική αστυνομία και η φασιστική πολιτοφυλακή.

2.4 Κύρια δόγματα του ιταλικού φασισμού

Ο Μουσολίνι επιτίθετο στη δημοκρατία, την οποία θεωρούσε ιστορικά χρεοκοπημένη και υπεύθυνη για τον κατακερματισμό της κοινωνίας σε αντιμαχόμενες μερίδες, καθώς και εναντίον του φιλελευθερισμού, του καπιταλισμού, του μαρξισμού και της έννοιας της ταξικής συνείδησης. Στη θέση της δημοκρατίας, του φιλελευθερισμού και του σοσιαλισμού, προέβαλε την ανάγκη ενός δραστήριου και ισχυρού άνδρα (Duce / Ντούτσε = αρχηγός), καθώς και την καλλιέργεια εθνικής ενότητας και την κρατική διαχείριση της οικονομίας. Δεν είχε φτιάξει ένα συγκεκριμένο και σταθερό σύστημα αρχών και συνήθιζε να λέει πως η πράξη έχει σημασία και όχι η θεωρία. Χρειάστηκε να ασχοληθούν οι ξένοι με το φασιστικό καθεστώς για να προσπαθήσει να αναπτύξει το ιδεολογικό και θεωρητικό πλαίσιο του καθεστώτος.

Κατά τον Μουσολίνι και τον βασικό θεωρητικό του, Τζιοβάνι Τζεντίλε, ο φιλελευθερισμός, η δημοκρατία και ο σοσιαλισμός θυσιάζουν τα ιδεώδη της κοινότητας και του έθνους στο όνομα μιας ελευθερίας που ευνοεί τον κατακερματισμό της κοινότητας και την ανάπτυξη του ατομικισμού και του υλισμού. Ο φασισμός αντίθετα κατοχυρώνει την ελευθερία δια του αυταρχισμού και ευνοεί τον ηρωισμό και την ανωτερότητα δια της πειθαρχίας και της θυσίας. Επρόκειτο, βέβαια, για θέσεις που δεν συμβιβάζονταν με την κοινή λογική, αλλά, κατά τους θεωρητικούς του, ο φασισμός ήταν εχθρός του ορθολογισμού.

Τα κυριότερα δόγματα του ιταλικού φασισμού μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

- 1) Ολοκληρωτισμός: Το κράτος ενσωματώνει όλα τα συμφέροντα και όλη την αφοσίωση των μελών του. Δεν πρέπει να υπάρχει «τίποτε υπεράνω του κράτους, τίποτε έξω από το κράτος, τίποτε εναντίον του κράτους».
- 2) Εθνικισμός: Το έθνος είναι η υψηλότερη μορφή κοινωνίας που δημιουργήθηκε ποτέ από ανθρώπους. Δεν μπορεί ποτέ να υπάρξει πραγματική αρμονία συμφερόντων μεταξύ δύο ή περισσότερων διαφορετικών εθνών. Ο διεθνισμός είναι διαστροφή της ανθρώπινης προόδου

3) Μιλταρισμός: Η σύγκρουση είναι η αρχή όλων των πραγμάτων. Τα έθνη που δεν επεκτείνονται, τελικά μαραίνονται και πεθαίνουν. Ο πόλεμος εξυψώνει και εξευγενίζει τον άνθρωπο και αναζωογονεί νωθρούς και παρηκμασμένους λαούς.

Ο Μουσολίνι εισήγαγε, θεωρητικά τουλάχιστον, το «συντεχνιακό κράτος». Αυτό προέβλεπε τη διαίρεση της οικονομικής ζωής σε 22 τομείς, για καθένα από τους οποίους ιδρύθηκε μια συντεχνία, στην οποία αντιπροσωπεύονταν οι εργαζόμενοι και οι εργοδότες του κλάδου. Αυτοί, από κοινού με εκπροσώπους της κυβέρνησης, καθόριζαν τις συνθήκες εργασίας, τιμές, μισθούς κτλ. Στην πράξη, ωστόσο, οι αποφάσεις αυτών των σωμάτων διαμορφώνονταν με ακρίβεια από την κυβέρνηση. Το 1938 αντιπρόσωποι των συντεχνιών και του φασιστικού κόμματος αποτέλεσαν το κοινοβούλιο της χώρας, αντικαθιστώντας τη βουλή.

Το φασιστικό συντεχνιακό κράτος δεν λειτούργησε ποτέ. Εξυπηρετούσε, ωστόσο, τρεις βασικούς στόχους των κρατούντων:

- α. κάλυπτε κάπως τον αυταρχισμό του καθεστώτος και έδινε την εντύπωση στους ξένους ιδίως ότι οι Ιταλοί επεξεργάζονταν ένα νέο κοινωνικό σύστημα,
- β. ικανοποιούσε τους βιομήχανους και τους γαιοκτήμονες, επειδή απέκλειε τον παραδοσιακό συνδικαλισμό,
- γ. εξασφάλιζε θέσεις σε χιλιάδες μέλη του κόμματος.

2. 5. Φασιστική προπαγάνδα- Απήχηση- Πολέμιοι

Ο ελεγχόμενος τύπος της χώρας κατασκεύασε μια εικόνα του δικτάτορα που ενέπνεε σεβασμό και φόβο. Παρουσίαζε τον Μουσολίνι ως τον χαρισματικό ηγέτη, τον σωτήρα που ανέμεναν γενεές Ιταλών για να χαρίσει στη χώρα μεγαλείο, δόξα και ευημερία. Γιγαντιαίες αφίσες παρουσίαζαν τον δικτάτορα σε διάφορους ρόλους και θύμιζαν στους υπηκόους ότι «ο Μουσολίνι έχει πάντα δίκιο» (Mussolini ha sempre ragione). Η άριστα οργανωμένη προπαγάνδα εξαπάτησε όχι μόνο πολλούς Ιταλούς, αλλά και ξένους που δεν έκρυβαν τον θαυμασμό τους για τον Ιταλό δικτάτορα.

Οι θεατρικές παρουσίες και οι κομπασμοί του Μουσολίνι, οι διάφορες πανηγυρικές εκδηλώσεις, η οργάνωση της νεολαίας με πρότυπο τον στρατό, οι φανταχτερές στολές, ο βηματισμός της χήνας στις παρελάσεις και άλλα εξωτερικά χαρακτηριστικά του καθεστώτος είχαν απήχηση στους νέους, σε πολλούς λόγιους

και καλλιτέχνες, καθώς και σε μερίδα των απλών ανθρώπων (αγρότες, κατώτερους υπαλλήλους, εργάτες). Σε όλους αυτούς ο φασισμός πρόσφερε άφθονες φαντασμαγορικές εκδηλώσεις, εξόδους από την καθημερινή πλήξη και την καταθλιπτική πραγματικότητα, καθώς και αόριστες αλλά γοητευτικές υποσχέσεις για ημέρες ευημερίας και μεγαλείου.

Ο στρατός, η εκκλησία, οι βιομήχανοι και οι μεγάλοι εισοδηματίες υποστήριξαν ή ανέχθηκαν το καθεστώς, κυρίως επειδή απαγόρευε τις απεργίες και επέβαλε την τάξη στις πόλεις και την ύπαιθρο.

Οι παραδοσιακοί φιλελεύθεροι, καθώς και οι σοσιαλιστές και οι κομμουνιστές, υπήρξαν φανατικοί πολέμιοι του φασισμού. Οι φιλελεύθεροι, επειδή το καθεστώς είχε περιορίσει τις βασικές ελευθερίες και επιβάλλει τη λογοκρισία. Οι σοσιαλιστές και οι κομμουνιστές για τους ίδιους λόγους και γιατί υπήρξαν τα κυριότερα θύματά του, αλλά και επειδή το καθεστώς είχε απήχηση σε κοινωνικές ομάδες που έδιναν σε σοσιαλιστές και κομμουνιστές τους περισσότερους οπαδούς.

Κεφάλαιο 3^ο Η άνοδος του ναζισμού στη Γερμανία του Μεσοπολέμου

3. 1. Ορισμός. Προέλευση του όρου

Ναζισμός ή Εθνικοσοσιαλισμός λέγεται η πολιτική κίνηση με εθνικιστικό χαρακτήρα, που στρέφεται εναντίον τόσο του κομμουνισμού όσο και της αστικής δημοκρατίας και επιδιώκει την εγκαθίδρυση ολοκληρωτικού μονοκομματικού καθεστώτος. Η λέξη προήλθε από το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) που έγινε γνωστό αργότερα ως Ναζιστικό κόμμα (από τις αρχικές συλλαβές της λέξεως Nationalsozialistische) και ιδρύθηκε το 1919 από τον Αδόλφο Χίτλερ στη Γερμανία.

3. 2 Αίτια ανόδου του ναζισμού

Μετά την ήττα της Γερμανίας στο τέλος του Α΄ παγκοσμίου πολέμου οι νικητές επέβαλλαν στη χώρα το δημοκρατικό πολίτευμα. Η δημοκρατία αυτή δεν προήλθε από το πάθος της πλειοψηφίας του λαού της αλλά επιβλήθηκε σε αυτήν, χωρίς να έχει παράδοση εκεί και ήταν ευάλωτη στην κριτική των εχθρών της.

Τα αίτια του γερμανικού ολοκληρωτισμού ήταν πολλά.

- Στους Γερμανούς υπήρχε ένα αίσθημα ταπείνωσης που προερχόταν από την ήττα μετά το τέλος του Α΄ παγκοσμίου πολέμου και από τους σκληρούς όρους που επέβαλαν οι νικητές με τη συνθήκη των Βερσαλλιών (πχ βαριές πολεμικές αποζημιώσεις, απώλεια εδαφών στα ανατολικά σύνορα και αποικιών και αγορών στην Αφρική και στον Ειρηνικό). Πολλοί έριχναν την ευθύνη για τα προβλήματα της Γερμανίας στους σοσιαλιστές και στους Εβραίους που ήταν στην κυβέρνηση κατά τη διάρκεια του πολέμου και υπέγραψαν την εξοντωτική για τους Γερμανούς συνθήκη ειρήνης.
- Λόγω του πληθωρισμού η κυβέρνηση αύξησε την προφορά χαρτονομίσματος για να χρηματοδοτήσει προγράμματα ασφάλειας κατά της ανεργίας. Τα ημερομίσθια δε μπόρεσαν να ακολουθήσουν τη τεράστια αύξηση του κόστους ζωής και οι άνθρωποι έχαναν την εμπιστοσύνη τους προς την ικανότητα της κυβέρνησης να τους βοηθήσει και έχαναν παράλληλα και την πίστη τους προς την αβασίλευτη δημοκρατία. Η Γερμανία συνήλθε από τον πληθωρισμό κατά το τέλος της δεκαετίας του 1920 αλλά η οικονομική κρίση του 1929 επιδείνωσε την κατάσταση. Ο αριθμός των ανέργων ανήλθε στα 6 εκατομμύρια.
- Σε μεγάλο αριθμό του λαού έβρισκαν απήχηση κομμουνιστικές πεποιθήσεις, που έγιναν πολύ δημοφιλείς μετά την επικράτηση του κομμουνισμού στη Ρωσία. Βιομήχανοι, γαιοκτήμονες, τραπεζίτες φοβούνταν την επέκταση του ρώσικου κομμουνισμού.

3. 3 Η πορεία του Χίτλερ προς την εξουσία. Η εδραίωσή του.

Στα 1919 μια ομάδα 7 ανδρών συναντήθηκε στο Μονάχο και ίδρυσε το Εθνικό Σοσιαλιστικό κόμμα των Γερμανών Εργατών. Αμέσως ο σκοτεινότερος από τους 7 έγινε και ηγέτης τους. Ήταν ο Αδόλφος Χίτλερ. Είχε καταταχτεί και υπηρετήσει στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στον στρατό της Γερμανίας, αν και Αυστριακός, γιατί τότε ζούσε στο Μόναχο και μισούσε την Αυστρία.

Μετά τον πόλεμο από κοινού με άλλους απογοητευμένους Γερμανούς κατήγγειλε τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης, πολίτευμα που επέβαλαν στη Γερμανία οι νικητές. Το

1923 ο Χίτλερ τέθηκε επικεφαλής μιας απόπειρας πραξικοπήματος. Η έναρξη του κινήματος ανακηρύχτηκε σε μια μπουραρία. Το πραξικόπημα απέτυχε και ο Χίτλερ καταδικάστηκε σε πενταετή φυλάκιση. Αφέθηκε ελεύθερος, αφού εξέτισε ένα χρόνο της ποινής του. Μέσα στη φυλακή έγραψε ένα βιβλίο. Λεγόταν Ο Αγώνας μου (Mein Kampf). Σε αυτό κατέγραφε το μίσος του για τους Εβραίους και τους κομμουνιστές, την αντίληψη του για την προδοσία της Γερμανίας από τους εχθρούς της στον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο και την πίστη ότι μόνο με ισχυρή ηγεσία θα μπορούσε η χώρα να ξανακερδίσει τη θέση της στην Ευρώπη. Το βιβλίο αυτό έμελλε να γίνει η βίβλος του Ναζιστικού κόμματος και του καθεστώτος που προήλθε από αυτό.

Το μήνυμά του έβρισκε απήχηση σε ένα μεγάλο αριθμό απογοητευμένων και οικονομικά απειλούμενων ανθρώπων. Οι άνεργοι, οι καταφρονημένοι, όσοι αισθάνονταν ανασφαλείς και υπολόγιζαν πως μια αλλαγή στο καθεστώς θα ευνοούσε τα συμφέροντά τους, ήταν έτοιμοι να δεχτούν τις απόψεις του. Στις εκλογές του 1928 οι Ναζί κέρδισαν 12 έδρες στη βουλή. Το 1930 κέρδισαν 107 έδρες και στις εκλογές το 1932 230 έδρες που μειώθηκαν σε 196 τον Νοέμβριο του ίδιου χρόνου. Την ίδια εποχή οι κομμουνιστές διπλασίασαν την κοινοβουλευτική τους δύναμη από 54 σε 100 έδρες. Διάφορες κυβερνήσεις εναλλάσσονταν στην εξουσία για λίγους μήνες. Οι πολιτικές αυτές εξελίξεις και η πολιτική αστάθεια έστρεψαν πολλούς συντηρητικούς προς τον Χίτλερ και τους ναζιστές ως εναλλακτική λύση για την έξοδο της χώρας από την οικονομική και πολιτική κρίση.

Τον Ιανουάριο του 1933 μια ομάδα αντιδραστικών βιομηχάνων, τραπεζιτών και Πρώσων γαιοκτημόνων έπεισε τον πρόεδρο Χίντενμπουργκ να διορίσει τον Χίτλερ καγκελάριο, προφανώς με τη σκέψη ότι μπορούσαν να τον ελέγξουν. Υποτίμησαν τη μαζική υποστήριξη πίσω από το ναζιστικό κίνημα. Ο Χίτλερ έγινε επικεφαλής κυβερνήσεως συνασπισμού Ναζιστών και Εθνικιστών. Σύντομα διέλυσε την παλιά βουλή και προκήρυξε νέες εκλογές στις 5 Μαρτίου με στόχο αυτή τη φορά την απόλυτη πλειοψηφία.

Μια πυρκαγιά στη βουλή, την οποία η κυβέρνηση απέδωσε στους κομμουνιστές, υπήρξε πρόσχημα για την εξαπόλυση αντικομμουνιστικής προπαγάνδας και τον περιορισμό της ελευθερίας του τύπου μια βδομάδα πριν από τις εκλογές. Παρά τη βία που ασκήθηκε στους ψηφοφόρους το Ναζιστικό Κόμμα έλαβε μόνο το 44% των ψήφων. Η νέα βουλή ψήφισε να δοθούν στον Χίτλερ απεριόριστες εξουσίες, καθώς

εκείνος επικαλέστηκε λόγους εθνικής ανάγκης. Η νέα Γερμανία διακήρυξε ότι ήταν το Τρίτο Ράιχ, που αναμενόταν να διαρκέσει χίλια χρόνια, περισσότερα από το «πρώτο», δηλαδή την Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, και το «δεύτερο», την αυτοκρατορία του που ίδρυσε ο Βίσμαρκ. Ο Χίτλερ πήρε τον τίτλο του Αρχηγού (Führer / φύρερ) του Γερμανικού Έθνους.

Για να περιορίσει την ανεργία η κυβέρνηση προώθησε ένα ευρύτατο πρόγραμμα δημοσίων έργων (οδοποιίας, δενδροφύτευσης, αποξήρανσης ελών). Μεγάλο μέρος του εργατικού δυναμικού απορροφήθηκε σε ένα ευρύ πρόγραμμα εξοπλισμού. Το 1936 τέθηκε σε εφαρμογή ένα τετραετές πρόγραμμα για την οικονομική ανάπτυξη και αυτάρκεια της Γερμανίας. Γερμανοί επιστήμονες κατασκεύασαν συνθετικό καουτσούκ, πλαστικό, συνθετικά υφάσματα και άλλα υποκατάστατα συνθετικών, ώστε να μπορέσει η χώρα να αναπτυχθεί χωρίς να βασίζεται στην εισαγωγή τους. Με συμφωνίες με χώρες της Ανατολικής κυρίως Ευρώπης η κυβέρνηση εξασφάλισε αγορές για τα βιομηχανικά της προϊόντα και φθηνές πρώτες ύλες.

Μέχρι το 1939, μέσα σε μόλις έξι χρόνια η χώρα ήταν η πιο ανεπτυγμένη οικονομικά στην Ευρώπη με την πιο σύγχρονη βιομηχανία και τον ισχυρότερο στρατό. Οι μάζες φαίνονταν ικανοποιημένες από την εξάλειψη της ανεργίας, τις πανηγυρικές δημόσιες εκδηλώσεις και τις αναφορές του καθεστώτος στην έξοδο της χώρας από τη διεθνή απομόνωση.

Η Γερμανία, όμως, μετατράπηκε σε ένα έντονα συγκεντρωτικό κράτος. Όλα τα κόμματα εκτός από το ναζιστικό τέθηκαν εκτός νόμου. Ο ολοκληρωτικός έλεγχος επεκτάθηκε στον Τύπο, στην εκπαίδευση, στο θέατρο, στον κινηματογράφο, στο ραδιόφωνο, καθώς και σε πολλούς κλάδους της παραγωγής και του εμπορίου. Η μυστική αστυνομία, η Γκεστάπο, τα λαϊκά δικαστήρια και τα στρατόπεδα συγκέντρωσης αντιφρονούντων και ανεπιθύμητων στοιχείων κάθε είδους ήταν τα βασικά όργανα ελέγχου της εξουσίας από το καθεστώς.

Καταργήθηκαν οι εργατικές ενώσεις και στη θέση τους ιδρύθηκε το Εθνικό Εργατικό Μέτωπο που έλεγχε τον εργατικό κόσμο. Οι εργοδότες είχαν εκτεταμένες αρμοδιότητες ως «αρχηγοί» στις επιχειρήσεις που διηύθυναν. Απαγορεύονταν οι απεργίες και αποθαρρύνονταν οι διεκδικήσεις που δεν είχαν την έγκριση του κόμματος.

3. 4 Οι διώξεις κατά των Εβραίων και άλλων “ανεπιθύμητων” ομάδων

Οι ναζί είχαν αναλάβει να προωθήσουν τον εξευγενισμό της λεγόμενης άριας φυλής. Οι Εβραίοι, οι Αθίγγανοι και άλλες «προσμίξεις» ήταν ανάγκη να κρατηθούν σε απόσταση από τη φυλή αυτή, τη μόνη που είχε δημιουργήσει, κατά τους ναζί, πολιτισμό. Έτσι πάρθηκαν δραστικά μέτρα εναντίον τους. Οι Εβραίοι, ιδιαίτερα, που αποτελούσαν μια μικρή μειονότητα στη Γερμανία (600.000 περίπου), ήταν εύκολο να απομονωθούν και να κατηγορηθούν ως υπονομευτές του έθνους.

Με ειδική νομοθεσία του 1935 στερήθηκαν τα πολιτικά τους δικαιώματα και απαγορευόταν να συνάψουν γάμο με μη Εβραίους. Προοδευτικά εκδιώχθηκαν από τις δημόσιες θέσεις, αποκλείστηκαν από τα πανεπιστήμια, απογυμνώθηκαν από τα περιουσιακά τους στοιχεία και υποβλήθηκαν σε μια σειρά επαγγελματικών και κοινωνικών διακρίσεων και απαγορεύσεων (στιγματισμός μέσω της υποχρέωσης όλων των Εβραίων να φέρουν ένα κίτρινο αστέρι στα ρούχα τους, απαγόρευση χρήσης των δημόσιων μέσων μεταφοράς και εισόδου σε δημόσιους χώρους, όπως θέατρα, κινηματογράφους, βιβλιοθήκες, κέντρα διασκέδασης, απαγόρευση χρήσης ανελκυστήρων στα δημόσια κτήρια, διαχωρισμός εβραϊόπουλων στα σχολεία.)· τότε ο μισός εβραϊκός πληθυσμός της Γερμανίας εγκατέλειψε τη χώρα. Με το πέρασμα των χρόνων το καθεστώς γινόταν όλο και περισσότερο ακραίο. Η νέα τάση κορυφώθηκε το 1938 την έναρξη φανατικής σταυροφορίας εναντίον των Εβραίων για την εκδίωξή τους από τη χώρα ή ακόμα και για την ολοκληρωτική τους εξόντωση. Το ναζιστικό καθεστώς εφάρμοσε πολιτική απομόνωσης έναντι των Εβραίων και των λοιπών "ακοινωνικών" στοιχείων, συλλαμβάνοντάς τους και στέλνοντάς τους σε γκέτο χωρίς επαρκή τροφή και ιατρική περίθαλψη. Εκατομμύρια Εβραίοι της Γερμανίας και της Ανατολικής Ευρώπης συνελήφθησαν, βασανίστηκαν, δολοφονήθηκαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Άλλοι αντιπρόσωποι «ατελών» φυλετικών και κοινωνικών ομάδων (τσιγγάνοι, ομοφυλόφιλοι, αντιναζιστές διανοούμενοι) είχαν παρόμοια μοίρα.

Θύματα της ναζιστικής θηριωδίας έπεσαν ακόμη οι διανοητικά καθυστερημένοι και οι άνθρωποι με σοβαρές αναπηρίες και σωματικές δυσμορφίες. Ήδη από τα πρώτα χρόνια της ναζιστικής διακυβέρνησης της Γερμανίας (1933-1935) ψηφίστηκαν νόμοι που επέβαλαν υποχρεωτική στείρωση και απαγόρευση γάμου στους ανάπηρους. Αυτή η ακραία εκδοχή του κοινωνικού δαρβινισμού διδασκόταν στα

σχολεία και υποστηριζόταν δημόσια από τους επιστήμονες. Με την έκρηξη του πολέμου τέθηκε σε εφαρμογή μια μυστική επιχείρηση κατά την οποία περίπου 70.000 πνευματικά καθυστερημένοι και ανάπηροι θανατώθηκαν με αέριο ή δηλητήριο σε επιλεγμένα ιδρύματα.

Οι Τσιγγάνοι υφίσταντο διακρίσεις ήδη προ του 1933. Το ναζιστικό καθεστώς τους κατέτασσε στα ακοινωνικά άτομα και το 1936 ιδρύθηκε ένα Κεντρικό Γραφείο του Ράιχ για την καταπολέμηση της ενόχλησης από τους Τσιγγάνους. Τον Σεπτέμβριο 1939 αποφασίστηκε η σύλληψη και ο εγκλεισμός 30.000 Σίντι και Ρόμα της Γερμανίας σε γκέτο της κατεχόμενης Πολωνίας, ενώ τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου διατάχθηκε η μεταφορά τους σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Η απόφαση της "οριστικής λύσης" για τους δύο αυτούς λαούς λήφθηκε τον Δεκέμβριο του 1942. Πάνω από 20.000 άνδρες, γυναίκες και παιδιά βρήκαν το θάνατο στους θαλάμους αερίων του στρατοπέδου συγκέντρωσης του Άουσβιτς. Στις κατεχόμενες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης φονεύθηκαν, σύμφωνα με εκτιμήσεις, άλλα 250.000 άτομα. Μόνο ένα μικρό ποσοστό του ευρωπαϊκού πληθυσμού των Σίντι και Ρόμα επιβίωσε του πολέμου. Οι γερμανικές αρχές δεν αναγνώρισαν επίσημα ότι οι Τσιγγάνοι υπήρξαν θύματα γενοκτονίας, παρά μόνο το 1982.

3. 4. 1. Οι διώξεις των Εβραίων μέσα από την ταινία Ο πιανίστας

Στην ταινία αυτή ο σκηνοθέτης μας προβάλλει γεγονότα τα οποία συνέβησαν στην εποχή των Ναζί με τους Εβραίους της Πολωνίας. Με ανατριχιαστικές εικόνες και σκηνές μας δείχνει τι πέρασαν οι Εβραίοι τότε. Σε πόσο άθλιες συνθήκες ζούσαν, πού προσπαθούσαν να κρυφτούν για να μην τους σκοτώσουν. Όλοι όσοι ήταν Πολωνοί εβραϊκής καταγωγής έπρεπε να ξεχωρίζουν από τους άλλους ανθρώπους, δηλαδή τους Γερμανούς, με ένα περιβραχιόνιο που είχε πάνω του ένα αστέρι, δηλωτικό της εβραϊκής τους ταυτότητας. Εκτελούσαν τους ανθρώπους χωρίς έλεος και χωρίς σκέψη. Τους φέρονταν βάνουσα. Στην αρχή οι Γερμανοί τους συγκεντρώνουν σε γκέτο και μετά τους μετακινούν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης για να τους εκτελέσουν. Ένα από τα μέλη της εβραϊκής οικογένειας, τη ζωή της οποίας παρακολουθεί η ταινία, που είναι μουσικός, καταφέρνει να μείνει στο γκέτο βοηθώντας στην προετοιμασία μιας σχεδιαζόμενης εξέγερσης, που τελικά αποτυγχάνει. Στη συνέχεια κρύβεται και προσπαθεί να επιβιώσει με τη βοήθεια παλιών γνωστών και στο τέλος χάρη σε έναν φιλόμουσο αξιωματικό των ναζί. Στο

πρόσωπο του πρωταγωνιστή φαίνεται η εξαθλίωση, ο τρόμος που έζησε, και η ανάγκη για καλύτερη ζωή.

3. 5 Η ναζιστική ιδεολογία- Διαφορές από ιταλικό φασισμό

Για τους ναζί η δημοκρατία, ο κοινοβουλευτισμός, ο φιλελευθερισμός και ο κομμουνισμός ήταν παράσιτα στο σώμα της Γερμανίας που είχαν αναπτυχθεί κάτω από την επίδραση των Εβραίων και έπρεπε να καταστραφούν. Υποστήριζαν ότι τα επιτεύγματα ενός λαού καθορίζονται από το αίμα και ότι η λεγόμενη Άρια φυλή που υποτίθεται ότι περιλαμβάνει τους βορειοευρωπαίους ως τα τελειότερα δείγματά της, ήταν η μόνη που έκανε ποτέ αξιοσημείωτη συνεισφορά στην ανθρώπινη πρόοδο και εκείνοι έπρεπε να αναλάβουν τον «εξευγενισμό» της.

Ως προς την ιδεολογία του ο ναζισμός έμοιαζε με τον ιταλικό φασισμό. Ο αυταρχισμός, ο εθνικισμός, ο μιλιταρισμός, η εχθρότητα προς τους διανοούμενους διέκριναν και τους δυο. Ο ιταλικός φασισμός, όμως ποτέ δεν είχε ρατσιστική βάση.

Παρά το γεγονός ότι η Γερμανία ήταν μια από τις πιο εκβιομηχανισμένες χώρες του κόσμου ο εθνικοσοσιαλισμός είχε μια περίεργη αγροτική χροιά που ο ιταλικός φασισμός δεν είχε. Το κλειδί της ναζιστικής θεωρίας έβγαινε από τη λέξη Blut und Boden (αίμα και χώμα). Η λέξη αυτή υποδήλωσε μια σταθερή στοργή για τους αγρότες. Επίσης η μεγάλη εκτίμηση για τους ανθρώπους της υπαίθρου προέρχονταν από το γεγονός ότι είχαν το μεγαλύτερο αριθμό γεννήσεων στο σύνολο του πληθυσμού και, κατά συνέπεια, ήταν πολύτιμοι από στρατιωτική άποψη.

3. 6 Η ναζιστική προπαγάνδα

Κατά τις εκλογές του 1932 υπήρξε μια άνοδος της απήχησης του Αδόλφου Χίτλερ. Η αφοσίωση στον Χίτλερ επιτεύχθηκε χάρη στη συστηματική προπαγάνδα. Τα μέσα της προπαγάνδας που χρησιμοποιήθηκαν ήταν οι ομιλίες του Χίτλερ, οι μαζικές συγκεντρώσεις, οι παρελάσεις, οι τελετουργίες, οι κινηματογραφικές ταινίες, οι ραδιοφωνικές εκπομπές, η συγκρότηση της χιτλερικής νεολαίας, η εκπαίδευση, η λογοκρισία βιβλίων, εντύπων, καλλιτεχνικών έργων.

Ο Χίτλερ στο βιβλίο του "Ο Αγώνας μου" αναφέρει πως οι μεγάλες μάζες ενός λαού δεν κατανοούν τις αφηρημένες έννοιες και η διανοητική τους δύναμη είναι μικρή. Μόνο το συναίσθημα τις συγκινεί και σ' αυτό βρίσκονται οι πηγές των

αντιδράσεων τους, τόσο των θετικών όσο των αρνητικών. Η μάζα δεν θα θυμηθεί παρά τότε μόνο, όταν της επαναλάβουν χίλιες φορές ορισμένες απλές έννοιες. Μπορείς να προκαλέσεις την ορμή, το πάθος και τον φανατισμό των μαζών, αν επικαλεστείς υψηλές ιδέες.

Σύμφωνα με τον Stephan Marks, εφαρμόστηκαν καταπιεστικά μέτρα για να εξαναγκαστούν οι πολίτες σε παθητικότητα. Τα μέτρα στόχευαν στον έλεγχο, στην πειθαρχία, στην άσκηση πίεσης για προσαρμοστικότητα, στον εκφοβισμό, πως, αν κάποιος διαφοροποιηθεί, θα εντοπιστεί από την Γκεστάπο, τη μυστική αστυνομία του Χίτλερ και θα καταλήξει σε στρατόπεδο συγκέντρωσης.

3. 6. 1. Ραδιόφωνο

Το ραδιόφωνο θεωρήθηκε ως μέσο επικοινωνίας. Η ακρόαση εκπομπών θεωρήθηκε ως καθήκον για την ενίσχυση της αφοσίωσης στο έθνος. Κατά την διάρκεια του πολέμου θεωρήθηκε ως τέταρτο πολεμικό μέτωπο γιατί εξανάγκαζαν τον κόσμο να αναμεταδίδουν στις επιχειρήσεις τους ομιλίες του Χίτλερ. Επίσης ήταν ένα μέσο εθνικοσοσιαλιστικής προπαγάνδας. Με το ραδιόφωνο ως ένα τεχνικό επίτευγμα της εποχής εκείνης, 80 εκατομμύρια άνθρωποι έχασαν κάθε δικαίωμα σε κάθε προσωπική σκέψη και έτσι υποτάχθηκαν στην θέληση του ενός. Έτσι δημιουργείται ένας νέος τύπος ανθρώπου που είναι έτοιμος να εκτελεί την κάθε εντολή χωρίς να επιτρέπει στον εαυτό του την παραμικρή κριτική.

3. 6. 2. Μουσική

Η μουσική ήταν μέσο που χρησιμοποιούσαν για να μπορούν να επηρεάζουν τα συναισθήματα και τη συνείδηση του ανθρώπου. Συνήθως η μουσική επηρεάζει την διάθεση κάποιου μέσω του υποσυνειδήτου του. Κάποιοι ειδικοί υποστηρίζουν πως επιδρά στην ψυχή των ακροατών και αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αδυναμία των ανθρώπων να αντισταθούν σε αυτό που τους περνάει η μουσική. Επίσης μπορεί να δημιουργήσει συναισθήματα φιλίας, πόνου, εμπιστοσύνης και άλλα κάτι που εξαρτάται από το είδος της μουσικής. Τέτοια είδη μουσικής είναι οι εθνικοί ύμνοι τα πολεμικά εμβατήρια και τα τραγούδια χορωδιών. Γι' αυτό ακριβώς τον λόγο στις ομιλίες που μίλαγε ο Χίτλερ χρησιμοποιούσαν την μουσική για να μπορούν να επηρεάζουν τον λαό όπως ακριβώς ήθελαν εκείνοι.

3. 6. 3. Ρητορική

Οι ομιλίες του Χίτλερ διαρκούσαν 2-3 ώρες. Συχνά οι άνθρωποι περίμεναν ώρες για να τον ακούσουν και ήταν ήδη εξαντλημένοι από την αναμονή. Από το πρώτο μισάωρο είχαν ήδη κουραστεί. Τους κούραζε και ο μακροπερίοδος λόγος. Παρέλυε η διανοητική δύναμη αντίστασης. Η ατομικότητα υποχωρούσε από το ασταμάτητο μονότονο σφυροκόπημα του λόγου και κυριαρχούσε η επιδημία για συγχώνευση στην υπόλοιπη ομάδα. Στο δεύτερο μέρος της ομιλίας του ο Χίτλερ τους ανύψωνε στο επίπεδο της εκστατικής παραφοράς.

3. 6. 4. Τελετουργίες

Η επίδραση των τελετουργιών στην συνείδηση του ανθρώπου ήταν τεράστια. Στις εθνικοσοσιαλιστικές τελετουργίες ακολουθούσαν μια σειρά μεθόδων οι οποίες συνέβαλαν στην ύπνωση του λαού. Αναλυτικότερα οι μονότονες κινήσεις, οι κουραστικές λιτανείες, ο σκηνοθετικός φωτισμός με προβολείς, οι συγκεντρώσεις σε παλαιούς πολιτισμικούς χώρους, ο συνωστισμός ακόμα και σύμβολα όπως η εθνικοσοσιαλιστική σημαία ήταν οι βασικές προϋποθέσεις που είχαν ως αποτέλεσμα την συνειδησιακή αλλαγή του λαού. Ωστόσο συνέβαλαν σε αυτό και άλλες μαζικές αναφωνήσεις αλλά και μαζικές συνάξεις ή «γιορτές», που συνέβαλαν στην τόνωση του αισθήματος ότι ανήκαν στην ίδια ομάδα και του πνεύματος αλληλεγγύης και οδηγούσαν στη συγκρότηση μετώπου εναντίον των ‘άλλων’, των ‘εχθρών’.

3. 6. 5. Εκπαίδευση – Χιτλερική νεολαία - Θρησκεία

Τα σχολεία διαδραμάτιζαν επίσης σημαντικό ρόλο στην εξάπλωση των ναζιστικών ιδεών και στην λατρεία της εικόνας του ωραίου και αυταρχικού ανθρώπου. Ενώ οι λογοκριτές κατάργησαν μερικά βιβλία από τα σχολεία, συντάχθηκαν νέα εγχειρίδια για τη διδασκαλία της τυφλής πειθαρχίας στο κόμμα, της αγάπης για τον Χίτλερ και του αντισημιτισμού. Μετά το σχολείο, σε συναντήσεις της Χιτλερικής Νεολαίας και του Συνδέσμου Γερμανίδων Κορασίδων τα παιδιά διδάσκονταν αφοσίωση στο ναζιστικό κόμμα και μάθαιναν να είναι απότομα, αυταρχικά, ατρόμητα και σκληρά. Εντός και εκτός σχολείου, η νεολαία συμμετείχε σε εκδηλώσεις με αφορμή π.χ. τα γενέθλια του Αδόλφου Χίτλερ ή την επέτειο της ανόδου του στην εξουσία.

Ο ίδιος ο Χίτλερ οραματιζόταν μια σκληρή νεολαία, χωρίς ίχνος αδυναμίας ή τρυφερότητας, δυνατή και όμορφη, μια νεολαία αθλητική για να πραγματοποιεί όλες

τις φυσικές ασκήσεις. Δεν ήθελε πνευματική καλλιέργεια. Η επιστήμη θα διέφθειρε τη νεολαία του, ισχυριζόταν. Αντίθετα ήθελε μια νεολαία που θα υπομένει τον πόνο, θα αυτοκυριαρχείται και θα νικά και στις σκληρότερες δοκιμασίες τον φόβο και τον θάνατο. Μέσα από μια τέτοια ηρωική νεολαία θα γεννιόταν ο ελεύθερος άνθρωπος που θα είναι το μέτρο και το κέντρο του κόσμου, ένας άνθρωπος δημιουργός και Θεός

Επίσης στον τομέα της εκπαίδευσης, μεταξύ άλλων, έγινε προσπάθεια να υπονομευτούν τα σχολεία των εκκλησιών και να στραφούν τα παιδιά σε σχολεία που ελέγχονταν από το κόμμα.

Η κυβέρνηση ενθάρρυνε διάφορα αντιχριστιανικά παγανιστικά κινήματα και τη λατρεία των παλαιών Τευτονικών θεών αλλά περισσότερο από καθετί τη λατρεία του αρχηγού του ναζισμού.

3. 6. 6. Λογοκρισία

Το Υπουργείο Προπαγάνδας των Ναζί, υπό τη διεύθυνση του Δρ. Γιόζεφ Γκέμπελς, ασκούσε έλεγχο πάνω σε κάθε μέσο μαζικής επικοινωνίας στη Γερμανία: εφημερίδες, περιοδικά, βιβλία, δημόσιες συγκεντρώσεις και συναθροίσεις, τέχνες, μουσική, κινηματογράφος και ραδιόφωνο. Οι απόψεις που θα μπορούσαν με οποιονδήποτε τρόπο να απειλήσουν τις ναζιστικές πεποιθήσεις ή το καθεστώς υπόκειντο σε λογοκρισία ή εξαλείφονταν απ' όλα τα μέσα.

Το βράδυ της 10ης Μαΐου 1933, οι Ναζί έκαναν επιδρομή στις βιβλιοθήκες και τα βιβλιοπωλεία απ' άκρη σ' άκρη της Γερμανίας και μάζεψαν βιβλία που, κατά τη γνώμη τους δεν θα έπρεπε να διαβάζονται από Γερμανούς. Κρατώντας πυρσούς πραγματοποίησαν βραδινές πορείες και τραγουδώντας ύμνους πέταξαν βιβλία σε μεγάλες πυρές. Τη νύχτα εκείνη κάηκαν περισσότερα από 25.000 βιβλία. Ορισμένα ήταν έργα Εβραίων συγγραφέων, όπως του Άλμπερτ Αϊνστάιν και του Σίγκμουντ Φρόιντ. Αλλά ρίχτηκαν στην πυρά και βιβλία μη Εβραίων, όπως κάποιων διάσημων Αμερικανών συγγραφέων (Τζακ Λόντον, Έρνεστ Χέμινγουεϊ, Σίνκλερ Λιούις) οι ιδέες των οποίων απέκλιναν από αυτές των Ναζί . Ο Γκέμπελς, σε ομιλία του, κατά την καύση των βιβλίων, καταδίκασε τα έργα που είχαν γραφτεί από Εβραίους, φιλελευθέρους, αριστεριστές, ειρηνιστές, αλλοδαπούς και άλλους ως «αντιγερμανικά»

Οι λογοκριτές των Ναζί έκαμαν επίσης τα βιβλία της Έλεν Κέλερ, η οποία είχε καταφέρει να γίνει καταξιωμένη συγγραφέας παρά το γεγονός ότι ήταν κωφή και τυφλή. Όταν την πληροφόρησαν για το κάψιμο των βιβλίων απάντησε ως εξής: «Η τυραννία δεν μπορεί να νικήσει τη δύναμη των ιδεών». Εκατοντάδες χιλιάδες άτομα στις Ηνωμένες Πολιτείες διαμαρτυρήθηκαν κατά του καψίματος των βιβλίων, πράξη που αποτελούσε ξεκάθαρη παραβίαση της ελευθερίας του λόγου. Συγκεντρώσεις πραγματοποιήθηκαν στη Νέα Υόρκη, τη Φιλαδέλφεια, το Σικάγο και το Σεντ Λιούις.

Κάποια χρόνια πριν, στις 5 Δεκεμβρίου του 1930, στο Βερολίνο ο Γιόζεφ Γκέμπελς, βουλευτής τότε του Χίτλερ και μέλη των Ταγμάτων Εφόδου (SA) διέκοπταν την πρεμιέρα της κινηματογραφικής ταινίας «Ουδέν νεώτερον από το Δυτικό Μέτωπο», που βασίζεται στο ομώνυμο μυθιστόρημα του Έριχ Μαρία Ρεμάρκ. Οι Ναζί έριξαν καπνογόνα και σκόνη φτερνίσματος για να διακόψουν την προβολή. Ξυλοκοπήθηκαν όσοι από το κοινό διαμαρτυρήθηκαν για τη διακοπή. Το μυθιστόρημα ποτέ δεν άρεσε στους Ναζί, οι οποίοι θεωρούσαν ότι οι περιγραφές του για την σκληρότητα και τον παραλογισμό του πολέμου, ήταν «αντιγερμανικές». Εντέλει, η ταινία απαγορεύτηκε. Ο Ρεμάρκ μετανάστευσε στην Ελβετία το 1931, ενώ μετά την άνοδό τους στην εξουσία οι Ναζί του στέρησαν τη γερμανική υπηκοότητα το 1938.

3. 7 Η αντιμετώπιση της μοντέρνας τέχνης από τους Ναζί

Οι Ναζί θα πολεμήσουν συστηματικά τη μοντέρνα τέχνη. Πολλά έργα τέχνης κάηκαν, άλλα χάθηκαν, ενώ πολλά πουλήθηκαν σε δημοπρασίες που οργάνωσαν οι Ναζί. Από τους καλλιτέχνες άλλοι οδηγήθηκαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, κάποιοι, ασφυκτιώντας, κατέφυγαν σε ευρωπαϊκές πόλεις και από εκεί μετανάστευσαν στην Αμερική, ενώ κάποιοι άλλοι αυτοκτόνησαν.

Το 1935 ο Goebbels, υπουργός προπαγάνδας ήδη από το 1933, δήλωνε απερίφραστα την ανάγκη δημιουργίας μιας τέχνης που θα εξυπηρετούσε και θα πρόβαλε τα εθνικοσοσιαλιστικά ιδεώδη: «Η ελευθερία της καλλιτεχνικής δημιουργίας θα πρέπει να σταματά στα όρια που της θέτει η πολιτική και όχι η καλλιτεχνική ιδέα».

Το 1937 οργάνωσαν έκθεση με τον τίτλο “Εκφυλισμένη Τέχνη”, για να διακωμωδήσουν τα έργα της πρωτοπορίας. Οι οργανωτές της έκθεσης συγκέντρωσαν,

για το λόγο αυτό, μοντέρνα έργα από διάφορα μουσεία της Γερμανίας και τα εξέθεσαν με έναν τρόπο καθαρά προπαγανδιστικό.

Σε ένα στενό χώρο με κακό φωτισμό συγκέντρωσαν πολλά έργα και κείμενα στους τοίχους γραμμένα γι' αυτά. που δημιουργούσαν μια χαοτική εικόνα που απωθούσε τον θεατή. Στόχος ήταν ο επισκέπτης να μην μπορεί να παρατηρήσει το κάθε έργο ξεχωριστά. Αντίθετα το σύνολο των έργων, με την πυκνή και άναρχη τοποθέτηση, είχε ως στόχο να δημιουργεί αισθήματα άγχους, απόρριψης και οργής, και αυτά τα συναισθήματα τελικά να προκαλέσουν, όπως και οι κριτικές των κείμενων, την απέχθεια για την τέχνη αυτή.

"Οι νέγροι στη Γερμανία έχουν αναχθεί σε φυλετικό ιδεώδες της εκφυλισμένης δημιουργίας", σημείωναν οι διοργανωτές της Εκφυλισμένης Τέχνης κάτω από εξπρεσιονιστικά έργα, εμπνευσμένα από την αφρικάνικη τέχνη. Ο Χίτλερ είπε στα εγκαίνια της έκθεσης: "Τι δημιουργείτε; Γυναίκες που προκαλούν αηδία, σακάτηδες και ηλίθιους, άντρες που μοιάζουν με κτήνη, παιδιά που έχουν πάνω τους την κατάρρα". Και συνέχιζε απευθυνόμενος στο κοινό: "Αυτά σας σερβίρουν ως τέχνη οι τσαρλατάνοι που αποτελούν την εικαστική έκφραση της εποχής μας".

Ο Τσίγκλερ, διοργανωτής της έκθεσης, έλεγε χαρακτηριστικά, κατά τα εγκαίνια της έκθεσης: "Βλέπετε γύρω σας τα προϊόντα της τρέλας, της αναισχυντίας, της αδεξιότητας και της παρακμής. Αυτή η έκθεση γεννά μέσα μας αισθήματα ταραχής και απέχθειας".

Η μοντέρνα τέχνη δεν ενοχλούσε για το ύφος της, την τεχνοτροπία της, επειδή δεν υποτασσόταν στη μίμηση της εξωτερικής πραγματικότητας. Αυτό που ενοχλούσε ήταν ότι υπογράμμιζε τη σημασία του υποκειμένου και τον απόλυτο σεβασμό στην ελεύθερη αυτοδιάθεση του κάθε ανθρώπου, κάτι που ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με την ιδεολογία του φασισμού που στηριζόταν σε κοινωνίες οργανωμένες από ανθρώπους χωρίς συνείδηση της ατομικότητάς τους.

Ο Χίτλερ υποστήριξε μια τέχνη παραστατική με θέματα από τη ζωή και τις αρετές της αρίας φυλής. Μια τέχνη που τόσο στην ζωγραφική και την γλυπτική όσο και στην αρχιτεκτονική υιοθετούσε αρχές του ακαδημαϊσμού και του νεοκλασικισμού. Έστρεψε το ενδιαφέρον της στο κλασικό ιδεώδες, το οποίο, όμως απομάκρυνε από το ιστορικό του πλαίσιο και χωρίς καμιά αίσθηση του ανθρώπινου μέτρου, υπερτόνιζε

το μέγεθος, προκειμένου να αποδοθεί η δύναμη και η δέθεν ανωτερότητα της άριας φυλής. Δημιουργήθηκε με τον τρόπο αυτό ένα παράταιρο αισθητικό πρότυπο, κακόγουστο συνονθύλευμα κλασικιστικών και νεοκλασικιστικών τύπων.

Κεφάλαιο 4^ο: Η άνοδος του Μεταξά στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου

Μετά από περίοδο πολιτικής αστάθειας, στις 26 Ιανουαρίου 1936 κηρύχτηκαν εκλογές στην Ελλάδα. Στην συνέχεια έγιναν κάποιες προσπάθειες κυβέρνησης από το Λαϊκό και το Φιλελεύθερο κόμμα, οι οποίες απέτυχαν. Έτσι, σχηματίζεται υπηρεσιακή κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Κ. Δεμερτζή και αντιπρόεδρο και υπουργό Στρατιωτικών τον Ιωάννη Μεταξά. Στις 13 Απριλίου ο πρωθυπουργός βρέθηκε νεκρός. Αντιδράσεις προκάλεσε το γεγονός αυτό. Στις 27 Απριλίου ο Ιωάννης Μεταξάς ορκίστηκε πρωθυπουργός της χώρας από τον βασιλιά Γεώργιο Β'.

4.1 Στηρίγματα του δικτατορικού καθεστώτος

Η αδράνεια των δύο κομμάτων, Λαϊκού – Φιλελεύθερου, ενθαρρύνει τον Μεταξά που προχωρεί απροκάλυπτα στην προπαρασκευή της δικτατορίας. Στις 4 Αυγούστου ο Μεταξάς επέβαλλε αυτή τη δικτατορία. Είχε τη βοήθεια των ανακτόρων και τη συγκατάθεση της Αγγλίας

Η Αγγλία επιθυμούσε να προσθέσει την Ελλάδα στην αλυσίδα των πιστών σε αυτήν καθεστώτων που θα της εξασφάλιζε την κυριαρχία της στην ανατολική λεκάνη της Μεσογείου. Η αφοσίωση του Μεταξά στον αγγλόφιλο βασιλιά ήταν αρκετή για να τον δεχτούν.

Ο Γεώργιος Β', εξέλεξε τον Μεταξά, παρόλο που ήταν γερμανόφιλος, επειδή ήταν αφοσιωμένος στον θρόνο και αποστρεφόταν στον κοινοβουλευτισμό. Θα τον είχε υποχείριο.

Εκτός από τους Άγγλους και τον βασιλιά, τη δικτατορία ήθελαν ορισμένοι κύκλοι της μεγαλοαστικής τάξης που έβλεπαν με καχυποψία και εχθρότητα την ανάπτυξη του εργατικού κινήματος και τις διεκδικήσεις του.

Τα ανάκτορα και ο Ιωάννης Μεταξάς προσπάθησαν να δικαιολογήσουν την κήρυξη της δικτατορίας με δυο επιχειρήματα. Το πρώτο επιχείρημα ήταν ότι η χώρα βρίσκεται σε κατάσταση αναρχίας. Και το δεύτερο ήταν ότι τα πολιτικά κόμματα

είχαν χρεοκοπήσει και ήταν ανίκανα να κυβερνήσουν. Κάποιοι πολιτικοί πίστευαν ότι η δικτατορία ήταν κάτι παροδικό σε αντίθεση με τον Μεταξά που είχε ως σκοπό, αρχικά να διοργανώσει ένα αστυνομικό κράτος, στη συνέχεια να επιβάλλει αυστηρή λογοκρισία τύπου και τέλος να προχωρήσει σε καταδίωξη όλων των διαφωνούντων.

4. 2 Η ιδεολογία του μεταξικού καθεστώτος

Ο Ιωάννης Μεταξάς αναζήτησε πρότυπα από την αρχαία Σπάρτη, την αρχαία Μακεδονία και το Βυζάντιο. Η Πολιτιστική ιδεολογία της δικτατορίας ονομάστηκε από τους εμπνευστές της «Τρίτος Ελληνικός Πολιτισμός»

Τα πρότυπα που υιοθέτησε ήταν τα εξής:

Από τη Σπάρτη: «πειθαρχούμενη ελευθερία»

Από τη Μακεδονία: «αυθεντία του ηγέτη»

Από το Βυζάντιο: «θρησκευτικότητα»

Έλειπε κάθε αναφορά στο δημοκρατικό πολίτευμα της Αθήνας

4. 3 Η «Εθνική Οργάνωσις Νεολαίας – ΕΟΝ»

Το κορυφαίο τεκμήριο για το φασιστικό υπόβαθρο της δικτατορίας του Μεταξά, ήταν η προσπάθεια του δικτάτορα να οργανώσει υποχρεωτικά όλη την Ελληνική νεολαία σε μια παραστρατιωτική οργάνωση, την «Εθνική Οργάνωση Νεολαίας». Η δικτατορία, προκειμένου να προσελκύσει τους νέους χρησιμοποιεί κάθε μέσο, όπως υλικές παροχές, υπόθαλψη ταπεινών ενστίκτων και εκμετάλλευση της κάθε νεανικής ματαιοδοξίας.

4. 4. Η αποτύπωση της μεταξικής δικτατορίας στη λογοτεχνία. Το καπλάνι της βιτρίνας της Άλκης Ζέη

Στο κείμενο παρακολουθούμε τις αλλαγές που φέρνει στη ζωή δυο αδερφών, της Μυρτώς και της Μέλισσας (ή Μέλιας), η επιβολή της δικτατορίας του Μεταξά. Τα δυο κορίτσια ζουν σε ένα νησί με τους γονείς τους, τη θεία Δέσποινα και τον παππού τους, λάτρη των αρχαίων Ελλήνων. Δεν κουράζονται να ακούνε τις ιστορίες που τους λέει ο αγαπημένος τους ξάδερφος Νίκος για το καπλάνι, ένα ταριχευμένο ζώο που έχουν στο σαλόνι του σπιτιού τους. Περνούν ξένοιαστα τα καλοκαίρια τους στο

εξοχικό τους στο Λαμαγάρι μαζί με τους φίλους τους. Όταν επιβάλλεται η δικτατορία, οι μεγάλοι προσέχουν τα λόγια τους και ο Νίκος διώκεται και κρύβεται.

Στο σχολείο των κοριτσιών ο διευθυντής Καρανάσης είναι υποστηρικτής της δικτατορίας του Μεταξά. Σπεύδει να δημιουργήσει μια οργάνωση νεολαίας που τη χρησιμοποιεί για την προώθηση των ιδεών του καθεστώτος και για τη λατρεία του αρχηγού. Θέλει να κάνει τη μεγάλη κόρη της οικογένειας, τη Μυρτώ, αρχηγό της οργάνωσης. Ο πατέρας έχει αντιρρήσεις. Ούτε ο παππούς θέλει. Ο πατέρας απειλείται με απόλυση από τη δουλειά του, αν δεν συμφωνήσει να γίνει η κόρη του φαλαγγίτισσα, και υποχωρεί.

Η Μυρτώ είναι ενθουσιασμένη με την προοπτική να γίνει αρχηγός της φάλαγγας και να την βγάλουν φωτογραφία για τα περιοδικά. Αισθάνεται σημαντική. Τα παιδιά στη νεολαία αναπτύσσουν ένα ομαδικό πνεύμα που τα φέρνει κοντά. Η Μυρτώ δεν νοιάζεται πια για τους παλιούς της φίλους. «Τώρα που θα γίνω φαλαγγίτισσα, θα κάνω παρέα μόνο με τα παιδιά της φάλαγγάς μας. Ο κύριος Καρανάσης είπε πως τώρα πια φίλοι μας και αδέρφια μας θάναι οι άλλοι φαλαγγίτες.» Τα παιδιά εκπαιδεύονται να μην έχουν μυστικά από την ομάδα. Κάθε τι που λέγεται κατά του καθεστώτος πρέπει να το μεταφέρουν. Η Μυρτώ λέει: «Ο αρχηγός μας πρέπει να ξέρει τι γίνεται στα σπίτια μας κι εγώ πρέπει να του λέω...»

Το καθεστώς οργανώνει ακόμη καύση βιβλίων που τα κρίνει ανεπιθύμητα και επικίνδυνα για τις αρχές που πρεσβεύει. Ανάμεσά τους καίγονται και “αρχαίοι” του παππού.

Στο σχολείο τα παιδιά της φάλαγγας συμμετέχουν στη γιορτή για την επέτειο των τριών μηνών εγκαθίδρυσης του φασιστικού καθεστώτος και χαιρετούν φασιστικά. Η Μυρτώ συνέρχεται από τη μέθη που της έχει προκαλέσει η συμμετοχή στην οργάνωση των νέων, όταν μια δοκιμασία που την βάζουν να περάσει, για να γίνει αρχηγός, είναι να κλέψει. Μετά από αυτό η οικογένεια αποφασίζει, όσο είναι δυνατό να κρατήσει διακριτικές αποστάσεις από το καθεστώς. Ο Νίκος καταφέρνει να δραπετεύσει κρυφά από το νησί. Θα πάει στην Ισπανία, όπου κάποιοι πολεμούν ενάντια σε μια άλλη δικτατορία. Το έργο κλείνει με ένα Σαββατοκύριακο των κοριτσιών στην εξοχή όπου συναντούν τους φίλους τους και σκέφτονται τον Νίκο ελπίζοντας την επιστροφή του.

Κεφάλαιο 5^ο: Επίλογος

Στην ιστορική περίοδο που ερευνήσαμε οι χώρες που στράφηκαν σε φασιστικά καθεστώτα αντιμετώπιζαν οικονομικά προβλήματα ύφεσης, πληθωρισμού, ανεργίας ή είχαν υποστεί εθνική ταπείνωση μετά από πόλεμο και υπήρχε σε αυτές πολιτική αστάθεια. Παράλληλα, η επικράτηση του κομμουνισμού στη Σοβιετική Ένωση και η προοπτική επέκτασής του και σε αυτές τις χώρες τρόμαζε τους πλούσιους των χωρών αυτών. Η καλλιέργεια μίσους εναντίον των “άλλων”, των διαφορετικών, και οι θεωρίες για ένα ανώτερο “εμείς” που θα συσπειρωνόταν γύρω από έναν ισχυρό αρχηγό που με πυγμή θα έφερνε λύση στα προβλήματα, τα οποία η ασθενής δημοκρατία δεν κατάφερε να επιλύσει, βρήκαν μεγάλη απήχηση σε μεγάλες μάζες πολιτών στην Ευρώπη. Οι επίδοξοι δικτάτορες, παράλληλα με την απελπισία των φτωχών και τον φόβο για τον κομμουνισμό των πλουσίων, εκμεταλλεύθηκαν μηχανισμούς προπαγάνδας για τον προσηλυτισμό οπαδών. Με την εδραίωσή τους στην εξουσία κάθε μορφή ελευθερίας καταλυόταν, ενώ η διαφωνία με το καθεστώς απαγορευόταν. Πολλοί άνθρωποι πλήρωσαν τη βιαιότητα αυτών των καθεστώτων. Γι’ αυτό καλό θα ήταν η μελέτη αυτού του φαινομένου να αποτρέψει την επανεμφάνιση του ολοκληρωτισμού ως λύση στα οξυμένα προβλήματα της εποχής μας.

Βιβλιογραφία

Βιβλία

- Κολιόπουλος, Σβολόπουλος, Χατζηβασιλείου, Νημάς, Σχολινάκη – Χελιώτη, Ιστορία του νεότερου και σύγχρονου κόσμου (από το 1815 έως σήμερα) ΟΕΔΒ Αθήνα 2015
- E.M. Burns, Εισαγωγή στην ιστορία και τον πολιτισμό της νεότερης Ευρώπης, τόμος Β΄, εκδ. παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1988
- Ι.Σ. Κολλιόπουλος, Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία 1789-1945, Από τη Γαλλική Επανάσταση μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, Εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1987
- Παρεμβάσεις 15, Μ. Αγγελίδης, Κ. Καρακάση, Δ. Παπαδάτος Αναγνωστόπουλος, Χ. Χατζηιωσήφ, Η δημοκρατία της Βαϊμάρης και οι σημερινές αναβιώσεις της, Συλλογή άρθρων από ημερίδα που οργανώθηκε από το Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, Αθήνα 2012
- StephanMarks, Γιατί ακολούθησαν τον Χίτλερ; Η ψυχολογία του εθνικοσοσιαλισμού, εκδ. Παπαδήμας, Αθήνα 2011
- Άλκη Ζέη, Το καπλάνι της βιτρίνας, Κέδρος, 1974
- *Ιστορικός Ατλας του 20ου αιώνα*, ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Αθήνα 1999
- W. Mickel B. Wiegand (επιμ.), *Geschichte, Politik und Gesellschaft (Bd. 1: Von der Franzosischen Revolution bis zum Ende des 2. Weltkrieges)*, Βερολίνο 1998

Ιστοσελίδες

- <http://www.ekebi.gr/Fakeloi/fascism/main.htm>
- <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=248320>
- <http://www.greek-language.gr>
- <http://www.usmmm.org>